

Skatīsimies atvērtām acīm

Satversmes tiesas priekšsēdētāja **Ineta Ziemele** par megaizaicinājumu Latvijas modernajam valstiskumam, viedo padomes nepieciešamību un to, kāpēc viņa neredz sapņus

EGĪLS ZIRNIS, FOTO – KRISTAPS KALNS

Man ir ideja, kā no šādām situācijām izvairīties, – paskaidrojot, kāpēc Satversmes tiesas priekšsēdētāja amatā viņa neko daudz nevar komentēt jezgu, kas sacēlās pēc Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa ierosinājuma par automatisku pilsonības piešķiršanu nepilsoņu bērniem, saka tiesību zinātniece, profesore Ineta Ziemele. Viņas zinātnisko interešu loka ir arī pilsonības jautājums Baltijas valstīs. Lai publicētu pilnu Ziemeles biogrāfiju, būtu nepieciešams *SestDienai* likt klāt lapas, tāpēc uzskaitīsim tikai svarīgāko: 1999. gada ieguvusi doktora grādu Kembridžas Universitātē Lielbritānijā, aizstāvojis disertāciju «Valsts nepārtrauktība un pilsonība Baltijas valstīs: starptautisko un konstitucionālo tiesību aspekti»; izveidojusi LU Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūtu; 2005. gadā iecelta Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesneša amatā, kopš 2012. gada bijusi arī ECT palātas prezidente un ECT tiesnešu statusa komisijas vadītāja.

Kas ir Satversmes tiesas vadīšana jūsu karjerā – kāpiens, kritums vai solis sāpūs?

(*Smejas.*) Es to vēl neesmu sapratusi. Katrā ziņā ir daudz savādāk, jo viena lieta ir vadīt, teiksim, multikulturālu tiesnešu grupu – es Eiropas Cilvēktiesību tiesā biju palātas prezidente, man palātā bija lielāks tiesnešu sastāvs nekā tagad Satversmes tiesā, kur turklāt visi esam latvieši. Līdz ar to izaicinājumi ir citi, to tā īsti salīdzināt nemaz nevar, un es arī nesalīdzinu. Actmredzot man tā bija nolikts, ka šajā brīdī vajag pasaules un Eiropas pieredzi un zināšanas ieguldīt šajā tiesā un Latvijā kopumā. Bija šī

vakance, mani uzrunāja. Tajā brīdī sapratu, ka man ir daudz ko dot, tāpēc arī nācu. No Eiropas Cilvēktiesību tiesas biju aizgājusi jau ātrāk, esmu viena no nedaudzajiem ECT tiesnešiem, kura ir iesniegusi atlūgumu. Parasti tā nedara (*smaida*).

Tiesa ķeras pie darba tad, kad kāds pie tās vērsas. Vai tiesa var būt ieinteresēta, lai tai darba būtu vairāk?

Ideālā gadījumā pietiktu ar neatkarīgas kompetentas tiesas pastāvēšanu vien, bet cilvēks jau nav ideāls. Attiecībā uz Satversmes tiesu tas būtu jautājums, kā šī tiesa saskata savu lomu Latvijas attīstībā. Uzskatu, ka Satversmes tiesai tajos ietvaros, kuros tā var, ir jābūt aktīvai. Tāpēc esam sākuši vairākus projektus, lai sasniegtu dažādas auditorijas. Piemēram, nupat izsludinājām zīmējumu konkursu 6. klasei un domrakstu konkursu 9.–12. klašu skolēniem par tēmu *Es un Satversme vai Mana Satversme*. Strādājam pie informatīva materiāla potenciālajiem pieteikumu iesniedzējiem, lai palīdzētu viņiem sagatavot pieteikumus Satversmes tiesai. Esmu runājusi ar tieslietu ministru, viņš ir atbalstījis šo ideju, un gan tiesas, gan ministrijas darbinieki strādā pie juridiska risinājuma, kas ļautu atsevišķos gadījumus piedāvāt bezmaksas juridisko palīdzību pieteikumu sagatavošanā Satversmes tiesai.

Tiesas identitāte veidojas arī atkarībā no tā, kādi ir tās tiesneši. No tā izriet, vai tiesai ir kādas idejas. Tas ir arī laikmeta jautājums. Satversmes tiesa pastāv tikai kopš 1996. gada beigām. Atšķirībā no Saeimas, Ministru kabineta un citām institūcijām Satversmes tiesa ir jauns konstitucionāls veidojums Satversmē. Kad Satversmi 1922. gadā pieņēma, Satversmes tiesas tajā nebija. Pats saprotat, ka kaut kā jauna izveidošana un nostiprināšana prasa laiku.

Šie 20 gadi iedalāmi divos galvenajos posmos. Pirmais posms bija institūcijas izveidošana, arī šīs mājas dabūšana – pir-

mais Satversmes tiesas sastāvs sāka darbu vēl Aspazijas bulvārī. Nakamais posms diemžēl bija ekonomiskās krīzes posms, to uz saviem pleciem iznesa Gunārs Kučis ar tā brīža tiesas sastāvu. Tas patiešām bija briesmīgs posms.

Kāpēc briesmīgs?

Uzturēt spēkā kaut kādus sociāli atbildīgas valsts principus bija milzīgs izaicinājums. Te bija vismaz tūkstošis pieteikumu par sociālo pabalstu un pensiju nogriešanu, Satversmes tiesa valdībai un parlamentam neļāva tik vienkārši šos pabalstus nogriezt. Šie spriedumi kļuva populāri Eiropā, jo Satversmes tiesa bija viena no retajām nacionālajām tiesām, kurai nācās veidot saspēli ar politisko bloku. Tieši Latvija visvairāk izveidojās šāda judikatūra jeb tiesas prakse, mūsu tiesas spriedumus analizē Eiropas tiesību zinātnieki, tie ir ielikti datubāzēs. Mēs Latvijā to droši vien īsti nenovērtējam.

Bet attiecībā uz tiesas aktivitāti, vai var būt tā, ka tiesa pati gribētu, lai kāds pie tās nāk ar kādām konkrētām lietām? Piemēram, ir kāda problēma, un tiesai gribētos, lai iedzīvotāji uz to reaģētu aktīvāk.

Šis ir iemesls, kāpēc es kā profesore Ziemele piedāvāju vienu citu risinājumu. Raugoties uz likumdošanas procesu, mēs vairāk vai mazāk kompetenti secinām, ka konkrētais rezultāts nav tas labākais vai uz ilgtermiņa attīstību vairāk virzītais. Turklāt pie viena maza risinājuma tiek iztērēti lieli resursi un lauzti šķēpi. Pašreizējā Latvijas tiesiskajā sistēmā šīs situācijas nenonāk Satversmes tiesā, un tā tas arī nav domāts. Satversmes tiesa ir pēdējā instance, mēs uz šīm situācijām varam paskatīties tikai *post factum*, kad likums jau stāties spēkā, visi resursi jau ir ieguldīti un visi ir produktīvi vai neproduktīvi izdiskutējušies. Tātad Satversmes tiesa šajos gadījumos nav pietiekami efektīvs risinājums.

Tāpēc es piedāvāju jaunu konstitucionālu orgānu. Apzinots, ka «kārtējais jaunais» piedāvājums nav populārs, bet man svarīgāk ir izstāstīt ideju. Latvija pēc pašreizējiem Satversmes principiem likumdošanas process ir izteikti politisks. Idejas parasti rodas koalīcijas padomē, arī Saeimā, tad civildienests pēc labākas sirdsapziņas mēģina šīs idejas salikt. Taču pēc tam civildienesta saliktais nonāk atpakaļ politikas procesā, un diskusija starp iniciatoriem un pieņēmējiem ir tāda, kāda nu tā mums Latvijā ir. Manā skatījumā ir nepieciešams likumdošanas procesa mēģināt šo visu lielo daļu – ministrijas, Ministru kabinets, Saeima, tagad arī Valsts prezidents, tāpat tauta (tā var būt, jo Latvija atbilstoši Satversmei arī tautai ir likumdošanas iniciatīvas tiesības) – papildināt ar autoritatīvu konstitucionālu orgānu, ko citās valstīs sauc par valsts padomi. Tas nebūtu saistīts ne ar Saeimu, ne Ministru kabinetu, tāpat kā Satversmes tiesa, kas ir neatkarīga. Mums pietrūkst šāda neatkarīga veidojuma, kuram turklāt būtu starpdisciplināra pieeja. Tagad pasaulē bez šādas pieejas vispār nav iespējams virzīties uz priekšu. Līdz ar to šajā veidojumā būtu ne tikai juristi, bet arī ekonomisti, sociologi, vēsturnieki, politologi, kas spēj šo likumdošanas iniciatīvas projektu vai paketi izvērtēt no Satversmes viedokļa, no efektivitātes viedokļa. Šo

TIK NELIELA IZMĒRA VALSTI KĀ LATVIJA TIEŠĀM VAR SAKĀRTOT

padomi veidotu pieci autoritatīvi padomnieki, kas parakstās par iniciatīvas nepieciešamību, atbilstību Satversmei, par budžeta implikācijām un tā tālāk. Ja šo padomnieku viedoklis ir pozitīvs, Ministru kabinetam ir vieglāk, jo vesela ekspertu brigāde ir atbalstījusi šo risinājumu.

Šī valsts padome būtu pastāvīga institūcija?

Ja. Līdz šim veidoto ekspertu komisiju problēma ir tieši šī nepastāvība, jo neveidojas labas likumdošanas prakse, tradīcija un paražas. Turklāt pie ministrijām izveidoto komisiju problēma ir neatkarības trūkums. Autoritātei ir nepieciešama konstitucionālā neatkarība.

Tātad to, ko jūs esat nosaucis par tiesas aktivitāti, es drīzāk redzu nevis kā Satversmes tiesas jautājumu, jo līdz mums tas viss, kas likumdošanas procesā burbuļo un šūpojas, nenonāk, bet tieši tur ir nepieciešams šis stabilizējošais un objektīvais

elements.

Bet jūs jau pati teicāt, ka pirmā reakcija uz jūsu ideju būs – kā tad, vēl viena institūcija...

Ja, bet, no otras puses, sabiedrība arī redz šīs problēmas un var izvērtēt, ka pēc tam kaut ko sasmelt un sakārtot ir daudz dārgāk nekā sākotnējā stadijā. Es pat domāju, ka vairākums varētu to saprast. Īpaši tas sakāms par uzņēmējiem, kuriem nāk pāri viena reforma pēc otras. Šis ir tas brīdis, kad kaut ko tādu vajadzēja!

Cik tālu ar šo ideju esat tikusi?

Visiem to stāstu un tieku uzklaustīta dažādos līmeņos. Es šo institūciju sauktu par viedo padomi. Bet tā ir profesores Ziemeles ideja, tai nav tieša sakara ar Satversmes tiesu – sakars ir tikai tiktāl, ka tad, kad pie mums atnāk lietas un mēs redzam, kas ir noticis procesā, man kā tiesnesei ir skaidrs, ka to varēja sakārtot jau sen atpakaļ un citā stadijā.

Kā starpkaru Latvija iztika bez Satversmes tiesas?

Problēmas bija, un lielas, to pierāda kaut vai Kārļa Ulmaņa apvērsums. Pieņemu, ja tad būtu bijusi Satversmes tiesa, situācija būtu daudz savādāka (*smaida*). Tas, ko mums izdevās īstenot 1918.–1921. gadā, tomēr bija megaprojekts. No XXI gadsimta skatpunkta raugoties atpakaļ, apbrīnojams ir kaut vai tas, kā tad izdevās uzrakstīt Satversmi – tā ir uzrakstīta ļoti

PAR VIEDO PADOMI.

Likumdošanas kvalitāti Latvijā varētu uzlabot jauns, autoritatīvs, neatkarīgs konstitucionāls orgāns, uzskata Satversmes tiesas priekšsēdētāja Ineta Ziemele

labi tālaika zināšanu un pieredzes kontekstā. Konstitucionālās tiesas tajā laikā bija tikai Austrija un Čehija. Kāpēc citur nebija? Mēs izaugām no tās sistēmas, kurā monarhs bija suverēns un viņa suverenitāte bija absolūta. Tad XIX gadsimta beigās un XX gadsimta sākumā šī absolūta suverenitātes izpratne tika pārcelta uz tautu! Vai varat iedomāties, ka kādam tad būtu ienākusi prātā doma, ka šī suverenitāte var būt ierobežota? Ka likumdevējs pieņems likumu un būs tiesa, kas pateiks: «Šis likums ir nepareizs!» Tajā brīdī pat tiesību teorētiķi līdz tam neaizdomājas – lai gan viens no Satversmes autoriem Pauls Šīmanis ir rakstījis par konstitucionālās tiesas nepieciešamību. Tātad baltvāciešu spārnā šī ideja bija.

Satversmē nebija arī cilvēktiesību sadaļas.

Domāju, to vienkārši nepaspēja pieņemt.

Kā jūs nonācāt līdz cilvēktiesībām?

Tas patiesībā bija negaidīts pagrieziens. Studēju starptautiskās tiesības. Juridiskās fakultātes vadītāji 90. gadu vidū meklēja, kā pēc padomju laikiem reformēt juridisko izglītību, un es, tajā laikā izstudējusies savās skandināvu universitātēs, atbraucu mājās un teicu: mēs varam ietilpināt progresīvu domašanu gan krimināltiesības, gan konstitucionālās tiesības, ja sākam fakultātē pasniegt cilvēktiesības. Tā

tas sākās. Tad izveidoju Cilvēktiesību institūtu. Caur cilvēktiesību prizmu mums vajadzēja atgriezties, sākt saprast Rietumu kultūrtelpai piederošo tiesību izpratni.

Kāpēc izvēlējāties tiesību studijas?

Vai, tas bija tik sen! Pilnīgi citā laikmetā! Tagad, atceroties laiku, kad mēs augām un sākām iet universitātē, tas šķiet absolūti sirreāls. Bet to, ka gribu būt juriste, biju izdomājusi jau kādu 11 gadu vecumā, mācoties Elejas vidusskola. Tā kā nāku no dziļiem laukiem, kur PSRS laikā man nebija nekādu izredžu savu kolhozu atstāt, nevaru izskaidrot, kāpēc man ienāca prātā doma iet uz juristiem, jo arī rados man juristu nebija.

Varbūt bijāt salasījusies kriminālromānus?

Nē, turklāt uzreiz zināju, ka mani interesē starptautiskās tiesības, kurās arī vēlāk specializējos. Tā ir pilnīga mistika, kāpēc man gribējās darboties starptautiskajās tiesībās laikā, kad televizorā bija redzams tikai Brežņevs un Fidels Kastro. Viens gan – man vienmēr ir patīcis visu sakārtot un organizēt.

Vai tad pasauli ir iespējams sakārtot? Manuprāt, vienīgā joma, kurā tas ir iespējams, ir filatēlija – paskatieties katalogā, kādas markas par tevis izvēlēto tēmu ir izdotas, un, ja tu tās visas sakrāsi, šī pasaules daļa būs sakārtota.

Protams, pasauli sakārtot nav iespējams, bet man šī vēlme nav pazudusi, par spīti gadiem un pieredzei. Kaut kāda sūtība cilvēkā ir ielikta. Viena no tēzēm, manuprāt, reāla, kuru izvirzu, ir šāda: tik neliela izmēra valsti kā Latvija, ar tās cilvēkresursiem, kas ir ļoti labi, tiešām var sakārtot. Katrā ziņā daudz vieglāk nekā lielas valstis. Piemēram, Francijas prezidentam Makronam nemaz tik viegli neiet. Tā kā esmu dzīvojuši Francija, varu teikt, ka tās reformas, ko viņš piedāvā, lai Francijas ekonomika uzņemtu apgrīzienus, manuprāt, ir pareizas, bet cilvēki ir ielas, reformēties neviens negrib. Latvijas telpa ir pārskatāmāka, te ir vieglāk izdomāt risinājumus.

Vai Latvijas problēmas Francijā izprot? Dažreiz šķiet, ka viņi labprātāk gribētu ar Krieviju koķētēt.

Tā jau ir vēsture. Nevar uzreiz pārraut senas tradīcijas. Latvijā mēs dažreiz savās pārdomās vai, nedod Dievs, pie lēmumu pieņemšanas nenovērtējam, ka mūsos šodien ir ielikta visa iepriekšējā vēsture, mēs no tās nekur nevaram aiziet. Kā diemžēl nevaram vienkārši «aizvērt» to, ka 50 gadus esam bijuši okupēti, ka mūsu valoda, kultūra, mūsu kā nācijas sajūta ir bijusi nīcināta. Latvijā biežāk vajadzētu uzdot jautājumu, ka tas ietekmē šodien un tagad mūsu skatījumu un attieksmi pret savu valsti un līdzās esošiem cilvēkiem.

Francija ir līdzīgi, tās elites attiecības ar Krievijas galmu nevar tik vienkārši aizmirst. Mūsu interese par franču kultūru, literatūru arī, iespējams, ir nākusi caur Austrumiem.

Pilnīgi noteikti par šo interesi daži no

mūsu «franču grupas» ir dabūjuši braukt uz Austrumiem.

Tieši tā. Bet, atbildot uz jūsu jautājumu, vai citas valstis mūs saprot, jāsaka tieši: mūs saprot tik daudz, cik mēs paši esam gatavi par sevi citiem pateikt un cik mēs paši sevi saprotam un gribam saprast. Ja mēs sevi negribam saprast un neesam gatavi par sevi stāstīt, tad arī nevajag gaidīt, ka mūs sapratis.

Tātad, ja mūs nesaprot, tas nozīmē arī to, ka tie mūsu politiķi, kuri pauž Latvijas intereses ārvalstīm, nav bijuši gatavi neērtām sarunām?

Esmu ar to nodarbojusies, mana disertācijas tēma ir par Baltijas valstu prettiesisko okupāciju, Krievijas Federāciju un pilsonības jautājumu. No savas pieredzes varu teikt, ka nav nekā tāda, ko nevarētu pastāstīt un izskaidrot. Tur patiesībā nav no kā baidīties. Baltijas valstu okupācijas prettiesiskums ir tiesību jautājums, starptautiskās tiesības skaidri pasaka, ir vai nav baltiešiem taisnība. To savā grāmatā *State Continuity and Nationality in International Law: Baltic States and Russia. Past, Present and Future as Defined by International Law*, kas ir pieejama Rietumu telpā, esmu izpētījusi ar visiem pierādījumiem, ieskaitot pretargumentus. Visai citai pasaulei, izņemot Krievijas Federāciju, tas ir pilnīgi skaidrs. Bet nu labi, paies desmit, divdesmit, piecdesmit gadu – tiesības ir svarīgi uzturēt savu prasību spēkā, lai taja brīdī, kad otra puse arī būs pietiekami civilizēta, par šo tēmu runātu, tā tiktu izrunāta. Viena no starptautisko tiesību lielajām pievienotajām vērtībām atšķirtība no tā, ko mēs nacionāla līmenī darām, ir kapacitāte, piemēram, šo strīdu, bija okupācija vai nebija, uzturēt spēkā vairāku paaudžu laikā.

Jebkurā gadījumā Latvijai ir ārkārtīgi svarīgas starptautiskās tiesības, mēs to 1990.–1991. gadā ļoti labi jutām. Man būtu gribējies, ka mums būtu nopietnāka attieksme pret starptautiskajām tiesībām gan praktiskās politikas līmenī, gan izglītības sistēmas ietvaros.

Neatkarības atjaunošanas sākumā gan bija arī cerības, ka starptautiski tiesiskā ceļā izdosies panākt lielāka skaita okupācijas laikā lebraukušo PSRS pilsoņu aizbraukšanu.

To 90. gadu sākumā Latvijai nepieļāva. Tas ir saistīts ar Krievijas armijas izvešanas līgumu. Es tajās sarunās klāt nebiju, tāpēc nevaru izteikties, vai tajās varēja ko vairāk panākt. Būtu bijis interesanti zināt, ar kādiem argumentiem tās sarunas notika, lai pēc tam kaut vai vēsturnieki spētu izpētīt, vai Latvijas puse varēja kaut ko nopietnāku preti pateikt vai tajā brīdī mums nebija ne tādas kompetences, ne zināšanu, lai to spētu. Es pati sāku strādāt Augstākajā padomē 1990. gadā un atceros, ka mums tajā brīdī, kad to ļoti vajadzēja, nebija modernas starptautisko tiesību skolas. Tas man ir bijis papildu stimulants starptautisko tiesību pētniecībai.

PAŠU VAINA.

Latvijas samērā unikālo situāciju – to, ka vēl arvien ir jāstrādā pie tik liela procenta padomju laika iebraucēju uzņemšanas Latvijas sabiedrībā un integrēšanas – pasaulē līdz galam isti neizprot tāpēc, ka mēs paši to neesam tā izstāstījuši, saka profesore Ineta Ziemele

Jutāt valsts glābšanas misiju?

Man reāli gribējās saprast, ko nozīmē prettiesiskā okupācija, kāds ir citu valstu pienākums pret mums un ko mēs reāli varam prasīt, gribējās salikt to pa plauktiņiem.

Kāds ir secinājums? Citām valstīm ir vai nav pienākumu pret mums?

Mans secinājums: šīm valstīm ir pienākums atzīt vismaz to, ka mēs esam tā pati 1918. gadā dibinātā valsts. To, ka okupācijas laikā Baltijas valstis juridiski turpināja pastāvēt, nevar noliegt, jo preteji gadījumā mēs akceptētu, ka tāda veida var jebkurā teritorijā ielauzties, okupēt, un viss.

Latvijas situācija ir unikāla okupācijas laikā iebraukušo lielā īpatsvara ziņā.

Es velku paralēles ar kolonizācijas vēsturi un tās beigām pagājušā gadsimta 60.–70. gados, kad notika Āfrikas dekolonizācija. Āfrikas valstīm iegūstot valstiskumu, bija jautājums, ko darīt ar baltajiem kolonistiem, kas tur bija apmetušies uz dzīvi. Liela daļa Āfrikas valstu nepadevās rietumvalstu spiedienam un prasīja, lai baltie izbrauc, vai nacionalizēja viņu īpašumus, pilsonību arī viņiem automātiski nepiešķīra. Mēs neesam ne pirmie, ne diemžēl pēdējie pasaules vēsturē, kuriem ir kaut kas līdzīgs noticis. Mums samērā unikāli ir tas, ka vēl arvien ir jāstrādā pie tik liela procenta padomju laika iebraucēju uzņemšanas Latvijas sabiedrībā un integrēšanas. To patiesībā pasaulē neviens līdz galam nespēj izprast, jo mēs to tā neesam pastāstījuši.

Tātad tā ir mūsu pašu vaina.

Tieši tā. Latvijas modernajam valstiskumam tas ir megaizaicinājums.

Kāpēc mēs to nestāstījām?

Tiešām nezinu. Akadēmiski strādājot ar šo jautājumu, vienmēr esmu stāstījusi par to un arī savā Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesneses karjeras posmā stāstīju, jo šajā tiesā ir bijušas ar šo kontekstu saistī-

MUMS IR TAUTAS DAĻA, KAS BŪTĪBĀ PIEDĀVĀ GROZĪT SATVERSMES KODOLU

tas prasības.

Runājot par padomju laika iebraucēju uzņemšanu Latvijas sabiedrībā, vai jums ir skaidrs, kāpēc Valsts prezidents Raimonds Vējonis ar iniciatīvu par automātisku pilsonības piešķiršanu te dzimušajiem nepilsoņu bērniem nāca klajā tieši tagad?

Tas nav jautājums man. Par mērķi, kuru ir gribēts sasniegt, jājautā Valsts prezidentam. Pateikšu, kas ir pozitīvais. Ar to megauzdevumu, kas tika uzlikts Latvijas valsts pleciem, – integrēt savos principos un pasaules skatījumā ārkārtīgi lielu skaitu padomju iebraucēju – mums ir gājies dažādi. Ikdienas līmenī un daudz kur citur saprotam, ka kopumā mums vajag kaut ko daudz sistemātiskāku un prātīgāku izdarīt, lai Latvijā dzīvojošo sabiedrību tomēr vienotu. Tas, ka par to runā Valsts prezidents, ir svarīgi. Pilnīgi pieņemu, ka no Valsts prezidenta varētu nākt daudzas iniciatīvas. Bet tas ir kompleksi risināms jautājums. Paskatīsimies atvērtām acīm, kas notiek mūsu kultūrtelpā un informatīvajā telpā, kas notiek pierobežā, kas izglītības sistēmā. Mēs taču gan drukātojos, gan elektroniskajos medijos lasām, piemēram, par rindām Rīgā uz latviešu bērnudarziem. Šie stāsti parāda, ka Latvijas identitāte netiek stiprināta visā šajā raibajā sabiedrībā. Pie tā noteikti jāstrādā.

Atgriezies no Francijas, pievienojos *Lattelecom*... Paskatieties, vai tā piedāvāta pamatpakete atbilst Satversmē noteiktajai Latvijas identitātei? Ja valsts akciju sabiedrība atbild, ka to interesē tikai tirgus pieprasījums, ne Satversme, tā ir absolūti nepareiza Satversmes izpratne. Šis ir tikai viens piemērs tam pasākumu kompleksam, kur nepieciešams izvērtējums attiecībā pret Satversmi, pret to ideālo Latviju, kādu Satversme ir uzrakstījusi. Nu tad sākam izvērtēt: izglītība, bērnudarzi, informācijas paketes... Tas ir jāizdara, tur vienkārši nav variantu.

Vai, piemēram, jautājums par rindām latviešu bērnudarzos nav risināms arī Satversmes tiesā?

Iespējams, kaut kas arī ir, bet līdz mums diemžēl nekas nav atnācis. Protams, ir normatīvie akti, par kuriem, caur Satversmes prizmu skatoties, būtu ko pateikt, bet tie pie mums nenonāk.

Tāpēc jau sākumā jautāju, vai Satversmes tiesa nevar pati veicināt to, lai kādas lietas līdz tai nonāktu.

Te var būt jautājums par to, cik mēs, Latvijas iedzīvotāji, kādas lietas asi uztveram... un vai uztveram vispār.

Pēdējā laikā veikalos un ārstniecības iestādēs diezgan asi uztveru sajūtu, ka esam tāds kā Krievijas impērijas pagarinājums, kur darbiniekiem ir pienākums runāt krieviski.

Būtu vērtīgi, ja kāds gan no lēmumu pieņēmējiem un politikas procesa virzītājiem, gan tiem, uz kuriem šie lēmumi attiecas, paskatītos uz konkrēto gadījumu un uzdotu jautājumu: vai es tiešām dzīvoju Latvijas Republikā, kuras vērtības ir definētas Satversmes ievadā? Šo jautājumu vajadzētu uzdot ikdienā, tad jau parādīties tās anomalijas.

Atgriežoties pie Vējona iniciatīvas, vai tā ir pilsonības uzspiešana?

Tas ir Satversmes tiesā eventuāli vērtējams jautājums.

Ja kāds iesniegs.

Ja tas kļūst par galto produktu, juridiski vērtējamu jautājumu. Jums ir taisnība, ka to jautājat man kā juristei, bet šajā amatā uz to noteikti nevarēšu atbildēt.

Jautāšu arī, vai šī iniciatīva uzlūkojama kā pašreizējā Pilsonības likuma interpretācija vai jauns likumprojekts?

Cik saprotu, Saeimas Juridiskajam birojam tieši šajā aspektā bija iebildumi. Redzat, šis ir tas gadījums, kur jāatgriežas pie manas idejas par viedo padomi! Ja mums tāda padome būtu, jums nevajadzētu no Satversmes tiesas priekšsēdētājas pēc viņas sejas izteiksmes meklēt atbildi, bet jau būtu absolūti neatkarīgs un autoritatīvs viedo padomes vērtējums, un tas šo diskusiju, kas tagad cēlusies, izveidotu pavisam citādu.

Tatad Vējoņa iniciatīvas sausais atlikums būtu tāds, ka nepieciešama viedo padome?

Ja. Saeimas vēlēti, Valsts prezidenta virzīti pieci viedie. Tiem būtu jābūt ar augstākajām morālajām prasībām, ar doktora grādiem.

Vai Latvijas juristi drīkstēja piejaut tā saukto valodu referendumu?

Tā epizode ir ārkārtīgi interesanta, mēs patiesībā esam izdzīvojuši kaut ko unikālu. Protams, tāds tautas daļas piedāvājums kā balsojums par vēl vienu valsts valodu atcmredzjami ir pretrunā vienai no Satversmes pamatvērtībām – latviešu valodai. Tatad mums ir tautas daļa, kas būtībā piedāvā grozīt Satversmes kodolu. Bet te darbojas suverēns. Mēs esam iespaidoti no XIX gadsimta teorijām par suverēna absolūto varu konstitucionālajā līmenī. Tad ir jautājums (mēs neesam viengīgie, kas to uzdod), vai demokrātija tiešām ir pieļaujams, ka suverēns vai suverēna daļa piedāvā jebko, bet īpaši kaut ko tādu, kas nonāk pretrunā ar šī paša suverēna iepriekšējā reizē izvēlētu savas valsts identitāti? Vai tā ir pareiza demokrātijas izpratne? Jo pie šī scenārija demokrātija var pāraugt revolūcija, līdz ar to gažam šajā Satversmē noteikto valsts iekārtu un izveidojam kaut ko citu.

Te demokrātijas princips saduras ar tiesiskuma principu. Satversme tiesiski sargā valsti. Tad ir jautājums, vai tiesiskums kādā brīdī var prevalēt pār demokrātijas izpausmēm. Un tad jūs redzēsiet, ka ārkārtīgi daudziem demokrātiski un liberāli noskaņotiem zināmiem Latvijas cilvēkiem atbilde būs: nē, nē, demokrātija vienmēr rullē pāri! No tā izriet, ka suverēnu nevar ierobežot, un, ja tāda iniciatīva no vienas suverēna daļas ir, mums ar to kaut kā jāsadzīvo, un tad viss suverēns parāda savu nostāju – kas arī notika. Iespējams, tas patiesībā bija demokrātiskākais ceļš, lai arī savā mērķī prettiesisks. Atbilde bija ārkārtīgi demokrātiska. Latvijas kontekstā tas bija ārkārtīgi svarīgi. Iespējams, mēs līdz galam nenovērtējam tā mirkļa nozīmi un pēc tam šo nozīmi palaidām veja.

Tomēr manā izpratnē noteikti var būt tādi gadījumi, kad no tiesiskuma principa izrietēs pienākums kādam it kā demokrātiskam procesam pateikt: stop! Toreiz vēl nebija izvērtusies diskusija par Satversmes kodolu, ievadu pieņēma tikai 2014. gadā. Juridiskie risinājumi tapa vienlaikus ar referendumu izaicinājumu. Mēs konstitucionālo tiesību komisija sapratām, ka mums ir jāizskaidro, kas tagad no konstitucionālo tiesību teorijas viedokļa nozīmē. Situācija, kad par to nebija runāts un tas nebija analizēts, būtu bijis grūti tai suverēna daļai aiztaistīt ceļu ciet. Tradīciju ziņā 27 gadi valsts līmenī nav ilgs laiks.

Kad mums uzliek eksistenciālu jautājumu, mēs labi definējam, kas mēs esam, bet ikdienā tas kaut kā aizmirstas.

Vai referendumu rezultāts netika izpļēckāts?

No vienas puses, referendums noveda pie tā, ka Saeima pieņēma Satversmes ievadu. Tas ir ļoti taustāms un labs rezultāts, jo izvērstā Satversmes ievads bija nepieciešams.

Satversmes ievads, proti, preambula?

Ja. Tās vērtības, par kurām referendumā iestājās Latvijas tautas vairākums, tur ir definētas. Tajā brīdī juristi – Egils Levits, Ilma Čepāne un citi – savu darbu izdarīja līdz galam. Runājot par politisko un, ja tā varētu teikt, intelektuālo procesu, to gan varēja virzīt tālāk sevis izprašanas ziņā.

Par iešanu politikā esat domājusi?

Man vēl ir tik daudz grāmatu, kuras gribu uzrakstīt! No Eiropas diskursa savā specializācijā, starptautiskajās tiesībās, nekur neesmu aizgājusi. Visu laiku dzīvoju divās pasaulēs, otra ir Eiropā ar bijušajiem kolēģiem un profesoriem, mani aicina rakstīt un lasīt lekcijas. Latvijā tiesību zinātnieku nav daudz. Tiesības ir tā joma, kurā teorijai un praksei ir ārkārtīgi cieša sazobe, bet Latvijā tiesību zinātne netiek institucionāli atbalstīta.

Vai Latvija ir tiesiska valsts?

Ir, bet tiesiskumam ir dažādas pakāpes. Bāzes tiesiskumam, piemēram, varas dalīšanas principu, mēs Latvijā ievērojam. Tiesiskuma nākamajā attīstības stadijā jau parādās nianšes, piemēram, mēs Latvijā līdz galam nesaprotam tiesnešu neatkarības un statusa jautājumus. Tā var rāpties augšā līdz ideālajam tiesiskumam, tur mums vēl ir kur kāpt.

Sapņos paragrāfus neredzat?

Nē. Man ir tik daudz darba, ka tad, kad vakaros aizeju līdz gultai, uzreiz atslēdzos.

Juristiem vienmēr jautāju, kāda ir viņu attieksme pret nāvessodu.

Esmu noteikti pret.

Tiesu kļūdas iespējas dēļ?

Tur ir vairāki argumenti, ne tikai juridiski. Redzat, es esmu ūdensvīrs, altruists, tas, manuprāt, jau daudz ko pasaka. Manā pasaules skatījumā vietas nāvessodam nav. ●